

Małgorzata Szlachetka
m.szlachetka@kurierlubelski.pl

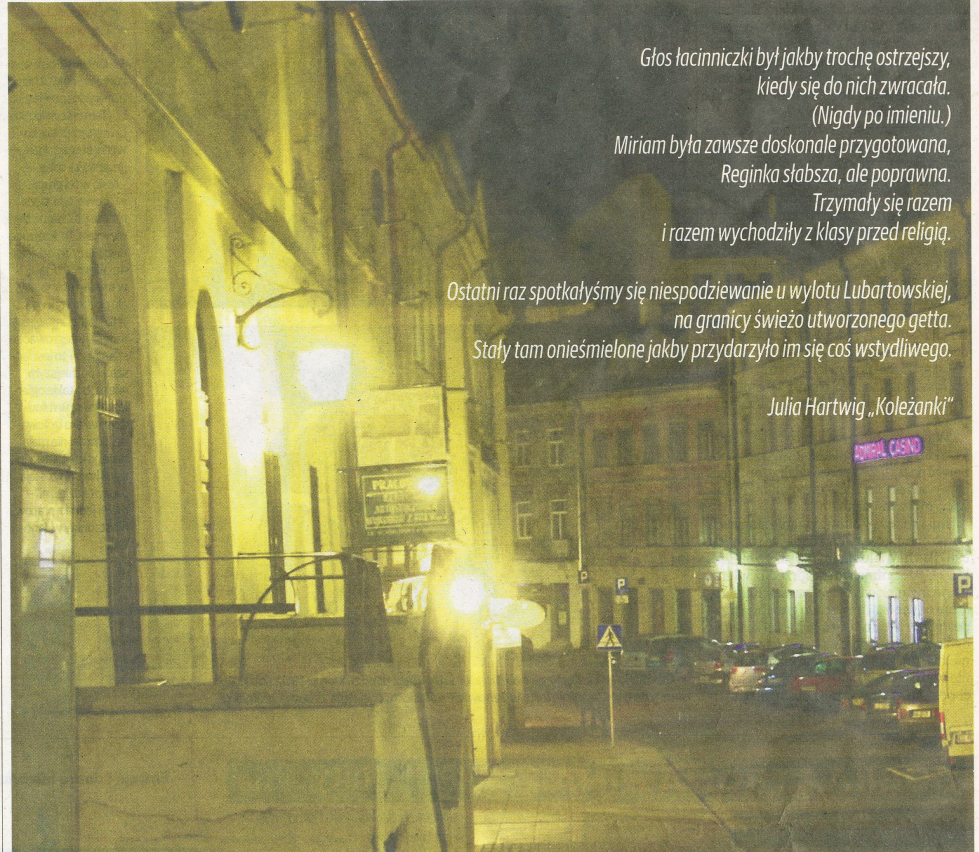

Ostatni raz spotkałyśmy się niespodziewanie u wylotu Lubartowskiej, na granicy świeżo utworzonego getta. Stały tam onieśmiałe jakby przydarzyło im się coś wstydlwego. Tak kończy się wiersz „Koleżanki” autorstwa Julii Hartwig.

- To jeden z ważnych lubelskich utworów poetki, a jednocześnie jeden z najbardziej przejmujących, polskich wierszy o Holokauście. Umieściłbym go obok „Warkoczka” Tadeusza Różewicza - tak rozmowę o „Koleżankach” zaczyna Tomasz Pietrasiewicz, dyrektor Ośrodka Brama Grodzka - Teatr NN. Instytucji, która od ćwierć wieku odszukuje i składa okrucy pamięci o Żydach z Lublina. - Nigdy nie myślałem o Miriam i Regince, jak o realnie istniejących osobach. Były zamknięte w wierszu - tylko tam żyły - przyznaje Tomasz Pietrasiewicz.

W 2006 roku Wioletta Wejman z Teatru NN spotkała się z lublinianką Danutą Riabinin, aby wysłuchać jej wspomnień o szkolnych czasach i przedwojennym Lublinie. Kobieta skończyła żeńskie gimnazjum i liceum Unii Lubelskiej, maturę zdała w 1939 roku, tuż przed wybuchem wojny. Podczas tej rozmowy pani Danuta wyciągnęła swój pamiętnik z tamtych czasów, chciała pokazać wpisy, jakie zrobili dla niej koleżanki z klasy, Julia Hartwig i Anna Kamińska, przyszłe poetki. - Moją uwagę zwróciło nazwisko: Marysi Rechtszaft. To była jedyna osoba z tego pamiętnika, której losy się urywają w czasie II wojny. Nikt nie wie, gdzie zginęła - relacjonuje Wioletta Wejman, koordynatorka programu Historia Mówiona w Teatrze NN.

Pani Danuta Riabinin zmarła w grudniu 2015 roku, ale w Lublinie ciągle mieszkają jej szkolne koleżanki sprzed lat. Postanowiliśmy porozmawiać z trzema z nich.

Głos łacinniczki był jakby trochę ostrzejszy,
kiedy się do nich zwracała.
(Nigdy po imieniu.)

Miriam była zawsze doskonale przygotowana,
Reginka słabsza, ale poprawna.
Trzymały się razem
i razem wychodziły z klasy przed religii.

Ostatni raz spotkałyśmy się niespodziewanie u wylotu Lubartowskiej,
na granicy świeżo utworzonego getta.
Stały tam onieśmiałe jakby przydarzyło im się coś wstydlwego.

Julia Hartwig „Koleżanki”

Miała już opaskę na rękę

Stanisława Ziemińska (z domu Tkaczyk) świetnie pamięta, kiedy poznała Marysję Rechtszaftówną. W tym dniu obie zdawały egzamin wstępny do gimnazjum.

- W czasie przerwy do innych osób przychodzili rodzice, a ja byłam sama. Może dlatego mama Marysi zwróciła na mnie uwagę? - zastanawia się. - Po wakacjach usiadłam razem z Marysią. Bo obie odstawaliśmy od srodowiska. Ona była Żydówką i trochę grubiućka, a ja ze wsi. Gdy do klasy doszła Różia Rubinfajer, Marysia usiadła w ławce z nią. Poza tym, wtedy już wszystkie byłyśmy zżyłą grupą - opowiada Stanisława Ziemińska.

Marysia Rechtszaft i Różia Rubinfajer wychodziły z klasy, kiedy zaczynała się lekcja religii katolickiej. - Ale przecież w klasie miałyśmy też ewangeliczkę i prawosławną, one też miały swoją religię - dodaje moja rozmówczyni.

Pani Stanisława pamięta słoneczne mieszkanie Marysi z ulicy Radziwiłłowskiej 3. Ostatni raz spotkały się w czasie wojny.

- Nosila już opaskę, odprowadziła mnie na przystanek i serdecznie się pożegnałyśmy. Jak wsiadłam do autobusu, jakiś człowiek oburzył się na mnie, że rozmawiam z Żydówką - wspomina Stanisława Ziemińska. - Wiem, że Marysia była potem w getcie...

Danuta Riabinin tak opowiadała Wioletcie Wejman z Teatru NN o swoim ostatnim spotkaniu z koleżanką z klasy, już w czasie okupacji: „I Marysia sprzedawała po prostu gazę i watę. Oczywiście wszystko kupiliśmy, co tylko można było, ale ona by-

● - Bardzo je lubiłam. Marysia była zawsze dobrze przygotowana do lekcji, Różia była bardziej nieśmiała. Obie były mi bliskie - wspomina Julia Hatwig. Odkrywamy tajemnice jednego z jej lubelskich wierszy

Urwane losy koleżanek ocalonych w słowie

ła tak przerażona, że w ogóle nie chciała mówić. To już był taki śmiertelny strach w jej oczach. To już były oczy człowieka, który wie, że jest skazany”.

Michalina Dąbkowska przez telefon czyta mi, ułożoną alfabetycznie, listę nazwisk jej koleżanek z klasy z Unii, z rocznika 1937-1938. Przy nazwisku obu naszych bohaterek jest adnotacja o liceum humanistycznym i słowa „nie żyje”.

- W roczniku było nas 73, podzielone byłymi na trzy klasy: o profilu humanistycznym, przyrodniczo-geograficznym i matematyczno-fizycznym - wyjaśnia Michalina Dąbkowska. - Tę listę zrobiliśmy wspólnie, te z nas, które wiele lat po wojnie przysłyły na jubileusz naszego liceum - precyzuje Dąbkowska.

Pani Barbara - która zdała maturę w Unii rok przed klasą Julii Hartwig, w 1938 roku - przyznaje, że nie pamięta Marysi Rechtszaft i Rózi Rubinfafer. Świetnie pamięta za to Celinę Rechtównę, jedną Żydówkę z jej klasy. - Mieszkała przy Bernardyńskiej, między browarem Vetterów i Zamojską, dziś tej kamienicy już nie ma. Celiną była blondynką o niebieskich oczach, w ogóle nie miała żydowskich rysów i świetnie mówiła po polsku. To była ładna i spokojna dziewczyna z kulturalnej rodziny - opowiada jej szkolna koleżanka sprzed lat. - Ostatni raz spotkałyśmy się u niej w domu już w czasie okupacji. Przyszło parę koleżanek z klasy i chyba ktoś jeszcze. Każda z nas coś z nas przyniosła: herbatę, kakao... To co się udało zdobyć, to wtedy były skarby - wspomina pani Barbara.

Wymagająca łacinniczka

Gdy rozmawiam ze Stanisławą Ziemnicką o jej szkolnych czasach, w pewnym momencie z jej strony pada pytanie: Zna pa-

ni taki wiersz Hartwigianki o jej szkolnych koleżankach?

- Hartwigianka napisała o Marysi i Rózi. To naprawdę tak wyglądało! Łacinniczka, o której czytamy w tym wierszu to profesor Pliszczynska. Ona była wymagająca, ale nie złośliwa, chociaż jeśli uczniowie coś nie wychodziło, to traktowała ją z góry - opowiada Stanisława Ziemnicka. I dodaje: - Ja z łaciny byłam dobra, więc dobrze wspominam te lekcje. Pani Pliszczynskiej jestem też wdzięczna za zorganizowanie nam klasowej, pieszej wycieczki do Jastkowa. Złożyliśmy wtedy kwiaty na tamtejszym cmentarzu Legionistów.

Cieszyły się ze spotkań

Julia Hartwig odpowiedziała na moje pytania spisując ręcznie. Obok ostatnich wersów wiersza „Koleżanki” umieszcza adnotację: Tak było. To jest zapis rzeczywistości.

- Tak, i Miriam i Reginka były uczennicami z mojej klasy, w Unii. Ostatni raz widziałam je obie, kiedy nie mogły już opuścić getta, ale udało mi się je odwiedzić - pisze poetka. - I Marysia i Rózia cieszyły się ze spotkań, które było (...) serdeczne, ale trudne ze względu na odmienną sytuację, w jakiej znalazłyśmy się: Marysia i Rózia nie mogły przekraczać granicy getta. Spotkałyśmy się u wylotu Lubartowskiej. Rozmawialiśmy chwilę, nie było to łatwe, ale serdeczne.

Julia Hartwig nie wie, w jakich okolicznościach zginęły jej koleżanki. Dodaje, że jeszcze przed wojną kilkakrotnie była w rodzinnym domu Marysi Rechtszaft, przy ulicy Radziwiłłowskiej, „zawsze bardzo gościnnie przyjęta przez Marysi Matkę”. O czym poetka myśli, wracając teraz pamięcią do Marysi i Rózi? Julia Hartwig: - Bardzo je lubiłam. Marysia była zawsze dobrze przygotowana

Julia Hartwig
jedna z najwybitniejszych współczesnych poetek. Urodziła się 14 sierpnia 1921 roku w Lublinie. Jej ojcem był znany lubelski fotograf, Ludwik Hartwig (1883-1975). Bratem, wybitny artysta fotografii Edward Hartwig (1909-2003). Od 2009 roku poetka jest Honorowym Obywatelką Lublina. Pięć lat wcześniej malownicze schody na Starym Mieście w Lublinie, łączące plac Rybny z ulicą Kowalską zostały nazwane Zaułkiem Hartwigów

Wiersz Julii Hartwig na ul. Kowalskiej

To tu w czasie wojny mieszkała Marysia - jedna z jego bohaterek, do marca 2017r. okolicę ozdobi utwór poetki.

► Uczennice Unii na studniówce. Na zdj. m.in. Julia Hartwig (drugi rząd od dołu, siedzi w środku), Rózia Rubinfafer (na samym dole, pierwsza z lewej), Maria Rechtszaft (górny rząd, druga z prawej).

do lekcji, Rózia była bardziej nieśmiała. Obie bliskie.

Wiersz „Koleżanki” będzie jednym z elementów upamiętnienia w przestrzeni miasta granic niemieckiego getta na Podzamczu, które planuje Teatr NN. Słowa poetki zostaną znajdują się przy ulicy Kowalskiej, od strony Lubartowskiej. Tam, gdzie w czasie wojny było wejście do getta.

- Przez jakiś czas Rechtszaftowie mieszkali przy ulicy Kowalskiej. Wiemy to z akt Judenratu, które obecnie są w Archiwum Państwowym w Lublinie. Czy było to jedyne mieszkanie, do którego zostali przesiedleni przez Niemców? Tego nie wiemy, podobnie jak tego, jaki był adres Rózi - mówi

Wejman. Czy obie zginęły wiosną 1942 roku, w akcji likwidacji getta na Podzamczu? Zostały zamordowane jeszcze w Lublinie, a może w obozie zagłady w Bełżcu, dokąd Żydzi jechali w bydłych wagonach. Osób o ich imionach i nazwiskach nie ma na liście tych, którzy legalnie mogli przenieść się do getta na Majdanie Tatarskim. - Nie mamy dokumentów potwierdzających to, że Maria Rechtszaft i Rózia Rubinfafer były więźniarkami lub zginęły w obozie na Majdanku - informuje Anna Wójcik, szefowa archiwum Muzeum na Majdanku.

Zostało tylko zdjęcie. Marysia i Rózia są na nim uwiecznione z innymi koleżankami. ● ©